
Profesionalizam — preduvjet objektivnog i poštenog novinarstva

STJEPAN MALOVIĆ*

Sažetak

Kakvi su današnji masovni mediji? Jesu li dovoljno objektivni ili su potrošači nezadovoljni? Koliko su aktualna pitanja slobode medija, istinitosti i objektivnosti? Odgovore pokušavamo pružiti upoznavanjem normativne regulative u svijetu i u nas, počevši *Kodeksom časti* Hrvatskog novinarskog društva, aktima Vijeća Europe i čuvenim Prvim amandmanom na Ustav SAD.

Civilno društvo je utemeljilo čitav niz komisija, odbora i vijeća kojima se želi ostvariti utjecaj na masovne medije, kako ne bi bili samo industrija koja zgrće profite, već i ispunjavaju temeljne zahtjeve što se postavljaju pred novinarstvom.

Pregledom ostvarivanja sloboda američkog novinarstva vidljivo je da nema gotovog recepta te da se za to treba mukotrpno boriti. Najbolji je način ostvarivanja prava na slobodu izražavanja dosljedno poštivanje standarda profesionalnog novinarstva. No, naša iskustva i praksa govore kako je upravo tu i najviše nedostataka. Posebno je zanimljivo kako su te probleme uočili hrvatski publicisti Frano Folnegović i Bogoslav Šulek prije više od 100 godina.

Ne računajući politička ograničenja i utjecaje, hrvatski novinari nedovoljno pažnje polažu upravo na poštivanje standarda profesionalnog novinarstva, što se najbolje može ilustrirati primjerom katastrofe američkog aviona u Dubrovniku, kad su neki mediji objavili ne samo vijest o slijetanju nego tiskali i izjavu već mrtvog američkog ministra. Samo striktnim poštivanjem profesionalnih standarda, što se postiže uz stalno usavršavanje, studiranje i razvijanje znanja, mogu se stvoriti preduvjeti za objektivno i pošteno informiranje.

Uvod

“Istina je kako nas veći dio naše publike ne voli baš previše ili nam ne vjeruje!”¹ Ova, više nego drastična ocjena medija, ne odnosi se na naše, hrvatske medije. Izrekao ju je James K. Batten, predsjednik divovskog američkog lanca Knight-Ridder koji potpomaže razvitak medija u svijetu. Ocjena je izrečena u kontekstu rasprave o kvaliteti profesionalnog novinarstva i povjerenju koje ono ima među svojim čitateljima, slušateljima

* *Stjepan Malović*, Djelatnik međunarodne federacije Crvenog križa i Crvenog polumjeseca — izaslanstvo u Hrvatskoj — na poslovima odnosa s javnošću.

¹Isaacs, N. E., *Untended Gates. The Mismanaged Press*, Columbia New York, University Press, 1986., str. 5.

i gledateljima. Dakako, tema objektivnosti, istinitosti, vjerodostojnosti i novinarskog poštenja bila je neizbježna. Kakvi su današnji masovni mediji? Koja je njihova uloga u društvu? Jesu li se pretvorili u koncerne koji proizvode vijesti i stvaraju jednu iskrivljenu sliku svijeta, ili pak nastoje stvoriti bolji, pravedniji i ljepši svijet?

Vječna pitanja koja uvijek traže odgovore temeljene na teoriji, ali i praksi medija koje ispituje. Finski teoretičar Osmo A. Wiio smatra kako nema jednog jedinstvenog modela masovnih medija, nego uvijek treba ocjenjivati o kojim društvenim sustavima i kojim medijima je riječ. No, postoji li u svim medijskim modelima barem neka zajednička konstanta, kao što je, primjerice, objektivnost, istinitost...? Jesu li kriteriji objektivnog izvješćivanja identični za sve medijske modele? I što je uopće objektivno izvješćivanje?

Je li objektivnost kad ravnopravno prikazujemo dvije strane u sukobu, čak i ako je jedna očiti agresor i brutalni napadač koji krši sva ljudska prava, a druga strana grčevito brani goli život? Hoćemo li im dati jednak tretman u vijesti e kako bi “objektivno” prikazali obje strane? Ima li novinar pravo navijati za jednu stranu kad je u potpunosti uvjeren da je to “ona prava strana”? Tko su izvori informacija i koliko im se može vjerovati? Jesu li masovni mediji “iznad” službenih izvora i je li njihova informacija objektivnija? Kako će konzumenti masovnih medija znati je li lavina vijesti kojima su svakodnevno bombardirani istinita i objektivna? Je li vlasnicima medija važniji profit ili istina? I gdje je, na koncu, naše novinarstvo u cijeloj toj priči te kakva je sloboda hrvatskih medija?

Brojna pitanja koja se javljaju ne susrećemo prvi put. Neka su regulirana zakonima, neka kodeksima profesionalnih novinarskih organizacija, a postoji i čitav niz znanstvenih djela koja istražuju slobodu medija, objektivnost informiranja i etička pitanja novinarske profesije. Uprkos tome, pitanja slobode i objektivnosti medija uvijek su aktualna i nanovo se preispituju. Očito, sloboda medija nije jednom zauvijek stečeno pravo koje se ne može oduzeti, već krhka demokratska stečevina za koju se treba stalno boriti.

Normativna rješenja

Novinarstvo je stara profesija i u svojim temeljima ima čitav niz zakonskih rješenja kojima se reguliraju odnosi. Sloboda izražavanja je jedna od temeljnih ljudskih sloboda i na njoj počivaju zakonska rješenja suvremenog novinarstva.

Taj stav nalazi se i u Općim načelima Kodeksa časti hrvatskih novinara koji glasi: “Pravo na informaciju, slobodu izražavanja i kritiku jedno je od temeljnih prava svakoga ljudskog bića bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, vjeroispovijest i političko opredjeljenje. Iz tog prava javnosti da

upoznaje činjenice i mišljenja proizlazi i cjelina obaveza i prava novinara. U svojem radu novinari su dužni braniti ljudska prava, dostojanstvo i slobodu, uvažavati pluralizam ideja i nazora, pridonositi jačanju pravne države i kao demokratski dio javnosti sudjelovati u kontroli nad djelovanjem vlasti i politike.”²

Kodeks časti hrvatskih novinara ne razlikuje se bitno od sličnih normativnih akata u svijetu. Vijeće Europe u svojim aktima o slobodi izražavanja misli također govori o “...slobodi mišljenja, istraživanja, primanja, objavlivanja i širenja informacija i ideja, bez mogućnosti miješanja od strane javnih vlasti...”. Vijeće Europe ide i korak dalje, pa kaže: “... zabranjena je cenzura ili bilo kakva kontrola ili arbitrarna prinuda prema sudionicima u tijekovima komunikacija...”³

Stavovi Vijeća Europe ugrađeni su u normativne akte država-članica i jedan su od temelja modernom sustavu javnog komuniciranja.

Ipak, najpoznatiji je zakonski akt čuveni Prvi amandman Ustava SAD, koji je omogućio razvitak američkog novinarstva koje dominira svjetskim medijima. Prvi amandman je vrlo kratak i sažet i on praktički ne govori o novinarskim pravima, već izriekom kaže da Kongres neće donijeti nijedan zakon kojim će ograničiti prava govora ili tiska. Ta jednostavna formulacija bit je slobode američkih medija koji su se u tih proteklih više od 200 godina razvili u snažnu medijsku industriju a ne samo borca za istinu.

Prvi amandman je omogućio razvitak slobodnih medija, ali i odgovornost novinara za javnu riječ. Američki primjer ilustrativan je zato što se pitanja slobode temeljem Prvog amandmana rješavaju unutar društva i profesije, a ne u okviru strogih zakona koji daju veća ili manja prava medijima i novinarima. “Jamči se sloboda informiranja i pristup javnim dokumentima u svim državama i na svim razinama”⁴ — uputa je američkim novinarima u priručniku *The First Amendment Handbook*. Daljnje upute su vrlo specifične: gdje, kako i koga se može snimati govor ili osobu, kako izvještavati iz sudnice, policijskih postaja, što ugrožava privatnost, autorska prava i sl.

Teško je uspoređivati hrvatsku medijsku scenu i prava novinara s američkom praksom. Zakonska regulativa u Hrvatskoj ne tretira ravnopravno sve medije. Tiskani mediji imaju relativno, pa čak i aposlutno gledano, veliku slobodu. Svatko može bez ikakva ograničenja pokrenuti svoje novine i objavljivati što mu padne na pamet. “Kvaka” je u tome što je tržište novina malo, skućeno i što samo najbolji preživljavaju. Prema nekim računicama, svega 8 posto pučanstva čita novine. Ostali se informiraju putem

²Kodeks časti hrvatskih novinara, 1993., str. 1.

³Malović S., *Image hrvatskih medija*, doktorska disertacija, Zagreb, 1994., str. 16.

⁴Kirtley, J. E., *The First Amendment Handbook Washington*, The Reporters Committee for Freedom of the Press, 1992., str. 30.

TV i radija. A tu je zakonska regulativa mnogo stroža i do frekvencija se teško dolazi.

Osim toga, potpuna komparacija hrvatskih medijskih prava je nemoguća, jer u trenutku dok pišemo ovaj tekst Krivični zakon još nije usvojen, a može bitno utjecati na ograničavanje slobode medija.

Ali, očito je iz pravosudne prakse kako će i hrvatski novinari morati imati jasnu predodžbu što mogu, što smiju, a što je sudski utuživo. Vjerojatno će to utjecati na rastući senzacionalizam i neodgovornost tiskanih medija.

Društvena regulativa

“Ako pitate što je loše u medijima, većina ljudi će odgovoriti kako novinari nisu bili poštteni ili objektivni”⁵ — kaže Lance W. Bennet, i objašnjava: “Većina ljudi promatra svijet kroz svoj politički svjetonazor i smatra da je sve što odstupa od njegova mišljenja neuravnoteženo i neobjektivno. S obzirom na to da ima mnogo različitih mišljenja u javnosti o praktički svakom predmetu, zahtjev za objektivnim, uravnoteženim novinarskim izvješćivanjem čini se poput nemogućeg sna. Pa ipak, paradoksalno je da javnost ne prestaje zahtijevati od novinara nemoguće: pretvaranje dnevno-političkih stavova u objektivnu novinsku vijest.”

Civilno društvo uočilo je ovaj paradoks te osnovalo razne institucije kojima se utječe na medije i pokušava premostiti jaz između društvenih potreba za javnim komuniciranjem, industrije masovnih medija i novinarstva, koje mora ispuniti svoju višestruku zadaću objektivnog informiranja i stvaranja profita.

Tako je 1916. godine u Švedskoj utemeljena Komisija za nadzor poštenja tiska, sa zadaćom uspostavljanja veza između novinarstva i javnosti. Većina zemalja osnovala je slične komisije, vijeća ili sudove časti, a jedan od najpoznatijih je British Press Council. I u nas je osnovano Vijeće za tisak, koje ima sličnu zadaću ostvarivanja društvenog utjecaja na masovne medije. No, to tijelo praktički kao da ne postoji u hrvatskoj javnosti.

Uspješnost takvih tijela ovisi o stupnju demokratizacije društva te razvijenosti novinarstva u pojedinoj zemlji. Obje kategorije su u neprekidnoj mijeni, pa je stoga potrebno uvijek tražiti najbolja rješenja i usklađivati život, novinarsku praksu i zahtjeve društva za objektivnim informiranjem.

⁵Bennett, L.W., *News: The Politic of Illusion*, White Plains, Longman Publishers, 1996., str. 141.

Američki primjer

Burnu povijest novinarstva i eksplozivni razvitak industrije masovnih medija možda je najbolje prikazati na američkom primjeru. Američki model novinarstva je veoma jasan. Američka industrija vijesti je posao (business), koja sebe vidi kao granu od javnog interesa i koja je uglavnom neregulirana. Nema neke jedinstvene, obvezatne definicije vijesti; većina medija nije ideološki obojena, a tradicija američkog tiska je zajednička stečevina.

No, počeci bijahu drukčiji.

Ponajprije, profesionalno novinarstvo nije poteklo iz nekih teorijskih, normativnih oblika objektivnog novinarstva, već je praksa prethodila teoriji. Počeci modernog novinarstva sežu u sredinu 19. stoljeća, kad su u Americi gospodarski i društveni uvjeti omogućili masovno tržište vijesti.

Vijesti su do tada bile sve samo ne objektivne. Većinu novina osnovala su ili podržavale političke stranke, ili su pak novine bile glasnogovornici raznih ideologija ili interesa. Ljudi su kupovali novine točno znajući čije interese one predstavljaju i znali su kako uredništva propuštaju vijesti kroz svoj politički ili ideološki filter. S obzirom na veličinu Amerike i u to vrijeme nedovoljnu prometnu povezanost zemlje, novine su se proizvodile i prodavale u malim sredinama. Tek je prometna i gospodarska povezanost zemlje omogućila razvitak nacionalne industrije vijesti.

Prvi veliki korak bio je 1848. godine, kad je utemeljen Associated Press (AP), a time je došlo i do prve standardizacije vijesti. To je i rođendan načela 5W koji je i danas temelj kratkog i sažetog izvješćivanja.

Razvitak tržišta uzrokovao je i neslućeni rast mass-medijske industrije. Počeli su se javljati problemi etičke naravi, koje je trebalo rješavati. Novinarstvo kao profesija dobilo je svoje zakonitosti. Ugledni novinari ne samo što su svojim svakodnevnim radom stvarali sliku svijeta već su pokušavali usmjeriti novinarstvo prema ozbiljnijim zadacima. Tako se Walter Lippmann još prije pedesetak godina nadao novoj epohi novinarstva, koja će biti mnogo uspješnija od "dramatično neorganiziranog epizodističkog modela novinarstva". Lippman je zagovornik "objektivnog, urednog i sažetog prezentiranja vijesti".⁶ Vijest se mora prezentirati objektivno i predstaviti realistično, ne kao produkt prirodnog instinkta, već kao plod profesionalnog novinarstva temeljenog na znanju, povijesti i idealu služenja istini.

Ideal istine, objektivnosti i poštenja našao se u središtu zanimanja novinara, ali i znanstvenika. Nelson Antrim Crawford napisao je i objavio 1924. godine *The Ethics of Journalism* — prvu knjigu tiskanu u SAD o toj temi. I danas, više od 60 godina kasnije, raspravljaju se slične teme i javljaju iste dvojbe.

⁶Isaacs, op. cit., str. 12.

Prvi kodeks novinarstva usvojio je 1910. godine Kansas Editorial Association. Norman E. Isaacs smatra da je taj kodeks jači i snažniji od nekih današnjih. Mnogo je novinarskih udruženja od tada usvojilo različite akte koji su pokušavali regulirati odnose u novinarstvu.

Tako je Federal Radio Commission donijela 1929. godine zaključak kojim izražava mišljenje kako “javni interes zahtijeva poštenu i slobodnu razmjenu različitih i oporbenih mišljenja.”⁷ Ova je komisija donijela 1949. godine “Fairness Doctrine”, načela poštenja na temelju kojih trebaju djelovati radio postaje u SAD.

Jedno drugo tijelo, The Commission on Freedom of the Press, osnovano 1942. godine, kaže da sloboda tiska nije prirodno nego moralno pravo. Zadaća medija je prikazati istinit, sažet i razuman zbir dnevnih zbivanja u ozračju koje im daje društveni značaj. Novinarstvo mora biti istinito, a ne služiti se lažima. Činjenicu treba prikazati kao činjenicu, a mišljenje kao mišljenje. Te dvije kategorije treba razdvojiti što je više moguće. Nije više dovoljno iznositi činjenice istinito, nego je važno iznijeti istinu o činjenici. Na primjer, ako neki političar izjavi nešto istinito, novinar mora objasniti motive i interese potičara i okružje u kojem je dana izjava. Mediji moraju biti kritični prema stvarnosti i iznositi čak i ona mišljenja koja su suprotna njihovima. Stoga većina novina ima tzv. Editorial Page na kojima objavljuje različita mišljenja i stavove, koji ne moraju odražavati i stav uredništva.

Stavovi oko istine uzrokovali su brojne rasprave tijekom desetljeća. Walter Lippman u svojoj čuvenoj knjizi *Public Opinion* polemizira s tvrdnjom da su istina i vijest jedno te isto. Ne samo što nisu istovjetne, već imaju i različite funkcije.

“Funkcija vijesti je ukazivanje na događaj, a funkcija istine je iznositi na javu skrivene činjenice, smjestiti ih u međusobne odnose te stvoriti sliku stvarnosti na temelju koje ljudi mogu djelovati.”⁸

Rasprave su, kao što se vidi, uzburkale medijsku javnost i utjecale na djelovanje profesionalnih novinara. Kako je vrijeme odmicalo i kako su se uvjeti djelovanja masovnih medija mijenjali, javili su se i novi problemi i nove dvojbe oko toga što je to objektivno, istinito i pošteno informiranje. Golema količina vijesti koja se dnevno proizvodi samo otežava, a ne olakšava teorijske rasprave. Kako, zaista, novinar može, a kako mora djelovati u svakodnevnom radu?

Može li objektivno izvješćivanje biti ujedno i neodgovorno? Može, odgovara Theodore L. Glasser sa Stanford University, koji iznosi slučaj Amande Laurens, gradske reporterke jednih lokalnih novina. Ona je izvješćivala s tiskovne konferencije mjesnog gradonačelnika, koja je održana u

⁷Brown, C. J. — Brown, T. R. — Rivers, W. L., *The Media and the People*, New York, Holt, Rinehart and Wilson, 1978., str. 178.

⁸Isaacs, op. cit. str. 13.

16 sati. Gradonačelnik Ben Adams pročitao je izjavu kojom je optužio Evana Michaela, gradskog vijećnika, da je “plaćeni lažljivac” industrije pesticida. “Vijećnik Michaels”, zagrmio je gradonačelnik na *presici*, “namjerno je iskrivio činjenice o učinku pesticida na ptice koje žive u našem okolišu.”

Tiskovna konferencija završila je u 17,15 sati, a novinarka Laurens je morala predati članak do 18 sati, znači za manje od sat vremena. Nazvala je vijećnika Michaela i zamolila ga za komentar gradonačelnikove izjave. Vijećnik je to odbio rekavši da gradonačelnik govori gluposti i da je motiviran političkim stavovima. Novinarka je napisala svoj tekst, poslala uredniku koji ga je prihvatio kao pošteni i uravnoteženu priču, u kojoj obje strane kažu svoje mišljenje.

Izvjeshće s *presice* objavljeno je sljedećeg dana na prvoj stranici lokalnog dnevnika. Gradonačelnik je bio više nego zadovoljan. Nije imao primjedbi što je novinarka Laurens objavila i stav vijećnika, jer je to “objektivno informiranje.” Novinar ne odlučuje tko je u pravu a tko nije, smatra gradonačelnik, već to čini javnost na temelju objektivnog izvješća.

No, vijećnik Michaels je bio izvan sebe od bijesa. Napisao je oštro pismo uredniku, optuživši novinu za neodgovorno novinarstvo i glupost. “Članak je možebitno pošten, uravnotežen i točan, ali nije istinit”, napisao je vijećnik. On nikad nije lagao oko učinka pesticida na život ptica i nikad nije bio na platnom spisku proizvođača pesticida. “Odgovorani novinar ne smije napisati samo istinite činjenice, već mora izvijestiti javnost o istini o činjenicama.” U ovom slučaju, kaže vijećnik, novinar se trebao uzdržati od priče dok sam ne istraži činjenice i utvrdi vjerodostojnost gradonačelnikove optužbe. Da je to novinarka napravila, došla bi do priče o tome kako je gradonačelnik lagao. Pozadina priče bila je sljedeća: učinak pesticida na ptice zabilježen je već duže od godine dana. Jedan dio lokalne zajednice podržava gradonačelnika i njegovu borbu protiv korištenja pesticida, a drugi dio zajednice protivi se zabrani i podržava vijećnika Michaela koji ukazuje na korist koju imaju seljaci od zaprašivanja polja. Michaels smatra kako se bez ozbiljnog, sveobuhvatnog znanstvenog istraživanja ne može govoriti jednostrano o zabrani korištenja pesticida.

Eto, to su problemi s kojima se susreću novinari. Što bi se dogodilo da novinarka nije izvijestila s tiskovne konferencije, što bi se dogodilo da je imala vremena istraživati slučaj, što bi se dogodilo da je urednik, znajući za problem, već pripremio istraživanje koje ukazuje na položaj seljaka i usporedio ga s položajem ptica? Što bi, kad bi? Novinar vrlo često sublimira u sekundama i minutama svekoliko znanje i dostupne informacije o događaju o kojem piše, a nema vremena čak ni za pisanje teksta, a kamoli za provjeru činjenica. Sjećamo li se izjave koja novinara smješta u okružje industrije vijesti, koja ima svoje zakonitosti tržišnog gospodarstva? Proizvodnja novina, radijskog i TV programa ozbiljan je posao koji ne trpi improvizacije. Novinar mora poštovati zakonitosti proizvodnje i rokove. Ako kasni, tim gore za njega. Rotacija ne čeka, termin za vijesti uvijek počinje

u točno određeno vrijeme. Nema li vijest, a tu istu vijest imaju konkurenti, krivica je do novinara.

Kako onda reagirati u trenutku na događaj? Ima li novinar pravo na pogrešku i koja je odgovornost gradonačelnika što zlorabi svoj položaj u promicanju političkih stavova? Dvojbe se nižu jedna za drugom, a odgovori nisu jednostavni. Evo jednog relevantnog pokušaja.

“Dok javnost progoni himeru političkog i neutralnog izvješćivanja, mnogo veći problemi u medijima prolaze nezabilježeni”⁹, ističe Lance W. Bennett. Pogled u unutrašnjost novinarske profesije znači ujedno i kritičko preispitavanje vjerovanja koje imaju mnogi Amerikanci, kako je politički neutralno novinarstvo ne samo moguće nego je baš ono što trebamo. Većina ljudi vjeruje kako je moguće političke događaje preslikati u njihov sustav vrijednosti. Trokut u kojem se nalaze političari, čitatelji i novinari stvara međudnose koji utječu na prezentiranje zbivanja.

Paradoks objektivnog informiranja temelji se na profesionalnom informiranju. Naime, opće je znano da je profesionalno informiranje objektivno. Kako bi bio objektivn, novinar se služi službenim izvorima s obje strane. Rezultat je uska i krivo usmjerena informacija, koja djeluje objektivno. Zašto? Zato što su profesionalni novinari objektivni. Opet paradoksalna situacija. Privid stvarnosti na taj način dobiva alibi u profesionalnom novinarstvu, koje pak smatra da je bilo objektivno ako prikaže službene stavove obje strane.

Primjer iz medija blizak našem podneblju: usprkos svim sankcijama i prijetnjama svjetskih sila, najtraženiji ratni zločinac Radovan Karadžić bio je kandidiran za predsjednika Republike Srpske, a Sky News je dao dragocjeno vrijeme i prostor službenom glasnogovorniku Srba koji je zdušno obrazlagao kako je to volja građana.

Činjenica da je Karadžiću mjesto na sudu, a ne na listi predsjedničkih kandidata, te činjenica da je svijet upravo poveo opsežne političke predradnje kako bi se smanjila njegova politička uloga, kao da nema značaja u usporedbi s objektivnosti prezentiranja događaja. Novinar Sky Newsa je dao “obje strane”. Ne samo što nije prešutio Karadžićevu kandidaturu već je dao prostor i njegovu glasnogovorniku kako bi je mogao obrazložiti. Objektivno?! Ili ponovno paradoksalno!

Zbog toga Bennett, umjesto objektivnosti, uvodi kategoriju poštenja.

“U svjetlu svih okolnosti, poštenje mi se čini puno razumnijim ciljem izvješćivanja negoli objektivnost”¹⁰, elaborira Bennett i obrazlaže kako je novinar suočen s kompleksnim sadržajem političkih zbivanja, prevarama koje čine izvori vijesti, teškoćama u pronalaženju neutralnog pristupa do-

⁹Bennett, L. W., op. cit, str. 142.

¹⁰Ibid, str. 144.

gađajima, nemogućnosti pokrivanja svih strana u sukobu i prikupljanja svih podataka te žurbom kako bi se stiglo na nemoguće rokove predaje rukopisa. Zbog svega toga i još mnogo čega drugoga, novinari su izloženi napadima kako nisu objektivni, bez obzira na to što naporno nastoje predstaviti sve činjenice. Poštenje se čini kao lakše ostvarivi cilj: novinar nastoji prikupiti toliko informacija koliko je to moguće, nastojeći prikazati obje strane ravnopravno svojim komentarima i interpretacijama.

Ideja o poštenju izaziva simpatije prema novinarima, koji se trude na najbolji mogući način kako bi točno izvješćivali u vrlo teškim okolnostima. Izvješćivanje nije lagan posao, a poštenje više ukazuje na dobre namjere novinara negoli objektivnost. Publika očekuje da će vijesti biti istinite i uvjerljive, pa je poštenje novinara kategorija kojoj se može više vjerovati negoli objektivnosti, misli Bennett. Objektivnost je u oštrom sučeljenju s osobnim, dramatičnim, fragmentarnim vijestima. Poštenom novinaru vjerujemo čak i kad racionalizira informaciju, jer se nadamo da ju je prikazao na najbolji mogući način.

No, je li ravnopravno prikazivanje dvije strane u sukobu pošteno? Što ako jednoj strani damo više prostora negoli zaslužuje? Što ako postoji i treća strana? Čitatelj traži uravnoteženu priču, a urednik to izrijeckom zahtijeva od novinara. No, nije li to brana novim idejama? Nije li to onemogućivanje prodora novih stavova o pojedinim zbivanjima?

Važno je naglasiti kako su nazivi objektivnost i poštenje samo eufemizmi za ukazivanje na konflikte u izvješćivanju. Ono što zapravo želimo — kaže Bennett — jest sprječavanje ili barem umanjivanje političkih utjecaja u izvješćivanju. Ključnu ulogu u tome imaju standardi profesionalnog novinarstva, koji sadrže sljedeće:

Profesionalni novinar prihvaća ulogu politički neutralnog činitelja koji kritički ispituje sve strane i tako osigurava nepristranost izvješćivanja.

Novinar odolijeva napastima senzacionalizma i procjenjuje zbivanja na temelju važećih društvenih standarda pristojnosti i dobrog ukusa. Ova uloga novinara važna je zbog rastućeg broja tabloida i senzacionalističkih izdanja.

Istinitost i vjerodostojnost vijesti jamči se dokumentarnim izvješćivanjem i prezentiranjem činjenica iz provjerljivih izvora i potkrijepljenih materijalnim dokazima.

Objektivnost izvješćivanja osnažena je korištenjem zajedničkih standarda prikupljanja i pisanja vijesti. Na temelju tako pisanih vijesti (5W) čitatelj može stvoriti predodžbu o događaju.

Standardizirano izvješćivanje omogućuje novinaru pokrivanje bilo kojeg događaja. Novinari općeg usmjerenja manje su izloženi suviše stručnim interpretacijama. Područno novinarstvo razvija se zadnjih godina u znanosti, ekologiji, gospodarstvu i sl.

Ovi standardi mogući su samo uz stalno preispitivanje uređivačke politike, što je ujedno i brana protiv ugrožavanja prakse i normativa novinarske profesije.

Toliko od Bennetta, koji je za svoje stavove dobio aplauze na otvorenoj američkoj medijskoj sceni. Henry C. Kenski sa University of Arizona napisao je kako Bennettovi stavovi "imaju moć intelektualne snage kakvu imaju klasična djela znanosti o javnom komuniciranju."

Hrvatska iskustva

Američka iskustva mogu biti inspirativna, ali ne baš uvijek i u potpunosti primjenljiva u nas. Ni naše novinarstvo nije bez iskustva, a možemo govoriti i o dugoj borbi hrvatskih novinara za objektivno, istinito i pošteno informiranje. U toj borbi ima više neuspjeha negoli trijumfa, ali i iz poraza se uči. Hrvatski novinari, posebice stariji i iskusniji, prošli su više faza u ostvarivanju slobode informiranja i naučili su prepoznavati društvena ograničenja i mogućnosti za punu afirmaciju objektivnog novinarstva.

"Slobodnim izborima stvara se osnovna podloga ustavnog života, a slobodnom štampom zajamčuje se pravilan, zakonit, sistematičan, napredan razvoj toga života, jer je slobodnoj štampi najveća i najsvetija zadaća da svojom otvorenom i nepodmićenom riečju vrši ulogu savjetnika, potpomagača i sudca svih odnošajah u zemlji, koja se ustavno vlada. Parlamenat, slobodno izabran, vrši vlast zakonodavnu i u najvažnijih slučajevah sudačku, a slobodna štampa ima biti savjetnik i sudac ne samo vlade, koja proizlazi iz parlamenta, nego i samoga parlamenta. Takva štampa, uz onakav parlamenat niese, dakle, samo bitni uvjeti pravog ustavnog života, nego je takva štampa u stanju, ako ga nema, upravo stvoriti takav život i omogućiti, ako je ustavnost onakažena, da se pridigne, razvije, da bude onakova, kakva bi po principu ustavnosti morala biti.

Je li takva štampa hrvatska i može li hrvatska štampa vršiti podpuno svoju dužnost?

...mi ćemo raditi kao pravi zastupnici slobodne štampe dok samo uzmožemo, dok nam se to ne bude možda sasvim onemogućilo. Ali, nadjajmo se, da neće tako biti, nego na suprot, da će jednoč i nas ogrijati žarko sunce slobode!"

Ovo je nepotpisan uvodnik objavljen na prvoj stranici novina *Sloboda* u Zagrebu, u subotu, 2. siječnja 1886. godine. Autor je vjerojatno Fran Folnegović, čiji bi se stavovi mogli pretiskati u suvremenoj verziji hrvatskog jezika i ponuditi kao teze za raspravu o slobodi tiska u nas.

Folnegović nije usamljen autor koji ima jasne stavove o slobodi tiska. Evo još jednog primjera, ovaj put iz pera čuvenog Bogoslava Šuleka, za kojeg se već i zaboravilo kako je svoj kruh nasušni zarađivao radeći u

novinama. A raditi u novinama prije sto godina značilo je biti slagar, tiskar, novinar, urednik, korektor, pa i prodavač kad zatreba.

Teško zarađeni kruh nagnao je Šuleka i na jasne stavove o novinarstvu: “Ali, kao što svaka sloboda ima svoje granice, tako ih ima i sloboda mnijenja i štampa. Koje su to granice? Istina, dokle dopire istina, dotle dopire sloboda štampe, ma bila ta istina visokoj gospodi povoljna ili nepovoljna. I u tom je glavna razlika između cenzure, koja je samo onakvu povoljnu istinu štampati dozvolila, i između slobodne štampe, koja i nepovoljne istine na svijet iznosi. Gdje je prenaplo obznanjene istine škodljivo, ondje se zabranjuje pisanje istine.”¹¹

Gorka iskustva hrvatskih novinara i svakodnevna borba za slobodu medija. Kakvo, zaista, treba biti novinarstvo?

“Novinarstvo je dobro ako je etično, tj. istinito i dobronamjerno. Nije svejedno kako je nešto napisano — temeljito ili površno, s poznavanjem stvari ili improvizirano, u dobroj volji ili zlonamjerno, objektivno ili pristrano, s tezom ili konfuzno” — piše Mirko Galić i dodaje: “Biti ‘sluga’ profesije, a ne ovih ili onih interesa, pa ni vlastitih, ako se izražavaju samo u ‘karijeri’; biti u službi svoje zemlje, ne izdajući (njezinu) istinu.”¹²

Vrlo rječita obrana profesionalizma iz pera novinara koji taj kruh jede od 1967. godine, ujedno je i potvrda stava kako su važni standardi novinarske profesije. *Kodeks časti Hrvatskog novinarskog društva* također naglašava kako “...novinar se mora rukovoditi općim načelima i etikom novinarskog poziva”.¹³

Na žalost, realnost hrvatske medijske scene više nas podsjeća na one davne dane početaka američkog novinarstva, gdje je svaki list bio prepoznatljiv po svojim političkim stavovima, negoli na Bennettove standarde. Slavko Goldstein, govoreći na okruglom stolu o ulozi medija za vrijeme proteklih izbora u Hrvatskoj, istaknuo je kako su naši mediji ili izrazito podržavni ili izrazito antidržavni. Sredine nema. A sredina nije “ono između” nego uravnoteženo, objektivno, pošteno, standardno profesionalno novinarstvo.

Primjera koji ukazuju na tu tendenciju ima i previše. Politička orijentacija medija jasno je prepoznatljiva i nju ne treba previše obrazlagati. Slično se događa i u nekim drugim postkomunističkim zemljama koje traže svoj put u demokraciju. Polarizacija političke scene, utjecaj stranaka, naročito vladajućih, nad medijima, posebice radijem i televizijom uvjetuju jed-

¹¹Šulek, B., “Naše želje”, uvodnik *Novine Dalmatinske-Hrvatske-Slavonske*, Zagreb, broj 24., 22. ožujka 1848.

¹²Ricchiardi, S. — Malović, S., *Uvod u novinarstvo*, Zagreb, Izvori, 1996., str. 150.

¹³*Kodeks časti*, op. cit., str. 1.

nostranu uređivačku politiku i novinari praktički postaju glasnogovornici određenih političkih ideja.

Ova, očito prijelazna, faza ne bi bila zabrinjavajuća kad ne bi došlo do erozije profesionalnih standarda čak tamo gdje politika nema izravni utjecaj. To je činjenica koja mora zabrinuti, jer bez profesionalnih standarda novinarstvo će se teško usmjeriti u pravcu istinski slobodnih medija.

“Poznato je načelo da su za novinara činjenice svetinja a komentari slobodni”, piše Živko Kustić. “Ipak, i kad je riječ o izvješćivanju o činjenicama, ne možemo odustati od načela otvorenih vrata. Jer ne iznosimo ljudima gotove činjenice, ne sučeljavamo ih s njima izravno, nego im priopćavamo podatke do kojih smo došli. Između našeg podatka o činjenici i same činjenice uvijek postoji odnos napetog dosizanja. Naše izvješće nikad u potpunosti ne doseže činjenicu. To pak nipošto ne znači da nije moguće objektivno informiranje.”¹⁴

Kolike li bliskosti s Bennetovim stavovima! Stoga i začuđuje kako hrvatski novinari mogu neprofesionalno reagirati čak i na razini činjenica i podataka. Najdrastičniji primjer je tragična nesreća aviona kojim je putovala američka delegacija, na čelu s ministrom Ron Brownom prigodom slijetanja na aerodrom Čilipi.

Večernji list i Informativni program Hrvatskog radija objavili su ne samo da je avion sletio već je u *Večernjem listu* objavljena izjava pokojnog ministra Browna. Vrlo teška pogreška koja, ipak, ukazuje na nešto dublje od samog nemara novinara. Naime, počinjen je čitav niz profesionalno nedozvoljivih radnji, koje su, eto, na svjetlo dana izašle zahvaljujući katastrofi.

Profesionalno je nedozvoljivo napisati izjavu a da je osoba nije dala novinaru, objaviti činjenicu koja se nije dogodila, a kad se već nešto unaprijed napiše onda, je nedozvoljivo ne provjeriti što se dogodilo. Nesreća se dogodila nešto prije 15 sati, a rotacija *Večernjeg lista* kreće oko 19 sati. Nitko u uredništvo nije profesionalno reagirao i ispravio pogrešku.

To je samo najdrastičniji primjer i nije karakterističan samo za ova dva medija. Dapače, mora se kazati kako se u tim uredništvima nastoji njegovati profesionalizam u što je moguće većoj mjeri. Zbog toga je ova pogreška drastičnija i ukazuje na stvarno stanje u hrvatskom novinarstvu. Činjenicama se ne poklanja dužna pažnja, jer one su u funkciji stavova, a stavovi su sugerirani iz predvorja političkih kabineta. Umjesto da se stavovi temelje na činjenicama, ne objavljuju se činjenice, već interpretacije događaja. Svaki novinar je u trci s vremenom, rokovi su neumoljivi, kojiput treba pripremiti tekstove unaprijed, ali se oni ne smiju pustiti u javnost bez provjere. Kako li je tek s manje provjerljivim činjenicama, kad se i pad aviona ne može objaviti na vrijeme i bez interpretacije?

¹⁴Ricchiardi, S. i Malović S., op. cit., str. 144.

Zaključak

Standardi profesionalnog novinarstva preduvjet su objektivnog, istinitog, poštenog izvješćivanja. Nije to tako samo u nas, već eto, i u veoma razvijenom američkom novinarstvu.

“Prvi amandman je nastao kako bi zaštitio slobodu govora, a ne da bi stvorio privilegiranu industriju” — ističu Amerikanci. Treba lučiti vlasništvo, ulogu tržišta i stvaranje profita u novinsko-izdavačkim kućama, radio i TV postajama od uloge novinara. Novinar ne smije misliti na stvaranje profita kada radi svoj posao. Njegova uloga nije u donošenju takvih informacija koje će pošto poto prodati novinu, privući oglašivače i stvoriti ekstrazaradu vlasniku, već je “obavezan iznositi istinitu, uravnoteženu i provjerenu informaciju”, kao što mu to nalaže *Kodeks časti*.

Dvojaka uloga medija nije naša specifičnost i nju je lakše u životu riješiti, nego što se to na prvi pogled čini. Mnogo je teže ostvariti uvjete za slobodu tiska. Jedan od uvjeta koji mogu ostvariti samo novinari i nitko drugi, jest poznavanje i pridržavanje standarda profesionalnog novinarstva. To zahtijeva izuzetno mnogo rada, učenja, neprekidnog usavršavanja u profesiji, studiranja, ali bez toga nema profesionalnog novinara.

Ostali uvjeti su na duši i savjesti svih sudionika u javnom životu zemlje.

Literatura

Bennett, L. W., *News: The Politic of Illusion*, White Plains, Longman Publishers, 1996.

Burell, H., *An Unlettered Press*, Reston, USIS, 1992.

Brown, C. J. — Brown, T. R. — Rivers, W. L., *The Media and the People*, New York, Holt, Rinehart and Wilson, 1978.

Isaacs, N. E., *Untended Gates. The Mismanaged Press*, Columbia New York, University Press, 1986.

Janda, K. — Berry, J. M. — Goldman, J., *The Challenge of Democracy*, Boston, Houghton Mifflin Company, 1992.

Kirtley, J. E., *The First Amendment Handbook Washington*, The Reporters Committee for Freedom of the Press, 1992.

Malović, S., *Image hrvatskih medija*, Zagreb, doktorska disertacija, 1994.

Malović, S., *Novine*, Zagreb, vlastita naklada, 1995.

Patterson, P. — Wilkins, L., *Media Ethics*, Brown Publishers, Dubuque, 1991.

Ricchiardi, S. — Malović, S., *Uvod u novinarstvo*, Zagreb, Izvori, 1996.

Stjepan Malović

*PROFESSIONALISM — A PRECONDITION OF
OBJECTIVE AND HONEST JOURNALISM*

Summary

What are today's mass media like? Are they objective enough or are consumers too fastidious? How topical the issues of the freedom of the media, truth, and objectivity are? The author has tried to provide the answers by looking into the norms and regulations in Croatia and abroad, beginning with the *Code of Honour* of the Croatian Association of Journalists, the documents of the Council of Europe and the famous First Amendment to the US Constitution.

Civil society has set up many commissions, councils and committees with the aim of controlling mass media so that they would not only be a profit-amassing industry but would also conform to the fundamental demands that are put on journalism.

A probe into the freedoms of American journalism shows that there are no all-inclusive recipes and that these freedoms must be fought for and won. The best way to secure the right to the freedom of speech is to consistently respect the standards of professional journalism. However, our experience and practice show that this aspect is most lacking. Particularly interesting is how these problems were noticed by Croatian journalists Frano Folnegović and Bogoslav Šulek more than a century ago.

Apart from the political restrictions and pressures, Croatian journalists do not pay enough attention to this respect for the standards of professional journalism, which can best be illustrated by the example of the catastrophe of that American plane near Dubrovnik, when some media reported not only that the plane had safely landed but published the late Secretary's statement. Only by strictly respecting professional standards, which may be achieved through constant improvement, study and research, the preconditions for objective and authentic reporting may be realised.